

О. В. Давидов, Херсонський державний університет

svobodny.polet2012@gmail.com

А. М. Герасимчук, Херсонський державний університет,

gerasimchuk.nastya7@gmail.com

АНАЛІЗ ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНИХ УМОВ В МЕЖАХ УЗБЕРЕЖЖЯ КАРКІНІТСЬКОЇ ЗАТОКИ

На сучасному етапі розвитку географічної оболонки значного антропогенного навантаження зазнає берегова зона та прилеглі до неї прибережні території. За таких умов актуальним є питання моніторингу стану берегової зони, в межах якої активно відбуваються зміни геологічного, гідрологічного та органічного середовищ [1,2].

Як відомо [1,2], в межах берегової зони виділяється значне розмаїття природних умов, трансформація яких спричиняє, переважно, негативні наслідки. Саме тому, для оптимізації природокористування прибережних територій надзвичайно важливими є комплексні дослідження, які спрямовані на вивчення сучасного характеру розвитку навколишнього середовища. Одним з компонентів таких досліджень є геоморфологічний аналіз території, під яким слід розуміти процес визначення генезису, еволюції та сучасного стану рельєфу, певної місцевості враховуючи її морфоструктурні, морфоскульптурні та динамічні особливості, основані на якісних та кількісних характеристиках [3].

Регіон нашого дослідження розташований в межах узбережжя Каркінітської затоки, яка являє собою найбільшу водойму другого порядку Чорного моря. Відповідна затока розташована в північно-західній частині моря, відокремлюючись від основної акваторії Кримським півостровом [4,5].

В гідрографічному відношенні акваторія затоки Бакальською косою та однойменною банкою, поділяється на дві частини: східну та західну. Східна частина затоки мілководна та характеризується дуже розчленованим узбережжям, в межах якого виділяється значна кількість півостровів та

другорядних заток. Західна частина затоки більш глибока та характеризується менш розчленованим узбережжям, в межах якого виділяються дрібні бухти [1].

В тектонічному відношенні північне узбережжя затоки розташоване в межах давньої Східноєвропейської платформи, а південне на поверхні молоді Скіфської платформи. Безпосередньо акваторія затоки розташована на поверхні Каркінітського прогину, який має асиметричні схили, саме тому підводні схили північного узбережжя більш мілководні у порівнянні з південним [6].

В геологічному відношенні узбережжя Каркінітської затоки складено виключно осадовими породами, але існують певні регіональні відмінності. Так, північне узбережжя складають алювіальні відклади, які представлені глинами, суглинками та пісками. Східне та південно-східне узбережжя затоки складають еолово-делювіальні та елювіальні відклади, у вигляді лесів, суглинок та глин, супісків та пісків. Південно-західна частина затоки представлена елювіально-делювіальними відкладами, серед яких переважають вапняки, глини, суглинки та піски [6,7].

У морфогенетичному відношенні узбережжя затоки розташоване на поверхні п'ятьох морфоструктур, які мають власний неотектонічний режим та характеризуються специфічними комплексами морфоскульптур. До відповідних морфоструктур належать: Нижньодніпровська дельтова плоска та хвиляста низовина, Асканійсько-Мелітопольська алювіальна (терасована) плоска низовина, Присиваська озерно-лиманна низовинна, Джанкойська давньоалювіальна плоска рівнина та низовина, а також Тарханкутська структурно-денудаційна хвилясто-розчленована рівнина [3].

В межах узбережжя Каркінітської затоки поширені різноманітні морфоскульптурні комплекси, так вздовж корінних ділянок панують абразійні форми рельєфу у вигляді невисоких та середніх за висотою кліфів й достатньо широких бенчів. Кліфи у переважній більшості мають абразійний, абразійно-обвальний та абразійно-зсувний характер, а в межах тарханкутської частини узбережжя абразійно-карстовий. Бенчі переважно абразійні, але на деяких ділянках поширені бенчі тертя, висвердлювання, виламування та розчинення

[2,8,9,10].

В межах центральної частини затоки та місцями вздовж берегової зони поширенні морські акумулятивні форми, які складені піщаними давньоалювіальними породами, перемитими та перевідкладеними морським хвилюванням. Найбільшою акумулятивною формою регіону є коса-острів Джарилгач, яка являє собою складне різновікове утворення, загальною площею 56 км², при загальній довжині 42 км. Тіло відповідної форми складено з піщаних, черепашкових, лесових та суглинкових відкладів потужністю 10-15 м, які сформувалися внаслідок морської голоценової акумуляції [5].

В структурі відповідної форми виділяють 2 складові частини, які між собою істотно розрізняються за морфометричними показниками:

- 1) вузька західна частина, яка морфологічно має вигляд берегового бару, що з'єднує материкове узбережжя з широкою частиною коси;
- 2) широка східна частина, яка є продовженням вузької ділянки, але зовні має вигляд острова.

Друга за розміром акумулятивна форма затоки – Бакальська коса, яка являє собою подвійну обрамляючу косу з гачкоподібною кінцівкою. Вона витягнута з південного заходу на північний схід і глибоко вдається в акваторію Каркінітської затоки Чорного моря. В центральній частині коси розташовано подібне до лагуни озеро, яке періодично з'єднується із акваторією затоки через прорви.

Північніше від Бакальської коси сформувалася підводна акумулятивна форма – підводний бар – Бакальська банка. Вона була утворена за рахунок того ж самого вздовжберегового потоку наносів який сформував і Бакальську косу, але в умовах більш низького рівня моря [1,2,5].

Також варто зазначити, що в межах берегової зони Каркінітської затоки набули істотного поширення динамічно-нейтральні береги із вітровою присухою, які характеризуються специфічним комплексом морфоскульптур. Вони поширенні вздовж мілководних ділянок корінного та акумулятивного узбережжя затоки.

Проведений нами аналіз геоморфологічних умов узбережжя Каркінітської затоки, дозволив зробити наступні висновки:

1. Узбережжя Каркінітської затоки займає прикордонне положення, розташовуючись в зоні Каркінітсько-Сиваських прогинів, які утворені між давньою Східноєвропейською та молодого Скіфською платформами.

2. Регіон нашого дослідження складений виключно осадовими породами, серед яких панують глини, суглинки та піски.

3. Береги відповідної затоки сформовані в межах шести морфоструктур, п'ять з яких мають акумулятивний генезис. Найбільші площі займає Дніпровська дельтова низовина.

4. Серед морфоскульптурних комплексів панують абразійні, динамічно стабільні або вітроприсушні та тіла морських акумулятивних форм.

Література:

1. Зенкович В.П. Основы учения о развитии морских берегов / Всеволод Павлович Зенкович. – Москва: Изд-во АН СССР, 1962. – 710 с.
2. Шуйський, Юрій Дмитрович. Типи берегів Світового океану: Монографія / Ю.Д.Шуйський. – Одеса: Астропринт, 2000. – 480 с.
3. Рельєф України. Навчальний посібник [Текст] / [Б.О.Вахрушев, І.П.Ковальчук, О.О.Комлев, Я.С.Кравчук, Е.Т.Палієнко, Г.І.Рудько, В.В.Стецюк]; За загальною редакцією В.В.Стецюка. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 688 с.
4. Зенкович В.П. Берега Чорного И Азовского морей. / Всеволод Павлович Зенкович. – Москва: Географгиз, 1958. – 371 с.
5. Котовский И.Н. Морфология и динамика берегов Чорного моря в пределах Херсонской области УССР. / Игорь Николаевич Котовский. - Автореферат дисс. на соиск. ученой степени канд. геогр. наук. по спец. 11.00.04. Геоморфология и палеогеография. – Киев: Инст. географии АН Украины, 1991,-19 с.
6. Давыдов А.В. Влияние разломов в земной коре на расположение аккумулятивных форм в пределах северного и северо-западного побережья Азовского моря / А.В.Давыдов // Регіональні проблеми України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Збірник наукових праць. – 2011. – С. 99 – 110.
7. Геология СССР. Том VIII. Крым. Часть 1. Геологическое описание. – М.: Недра, 1969. – 576 с.
8. Давидов О.В. Аналіз тектонічної зумовленості геоморфологічних умов берегової зони Херсонської області / О.В.Давидов, І.М.Котовський, М.О.Зінченко, С.В.Сімченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки, 2017. – Вип. 6. – С.134 – 140.
9. Зенкович В.П. Морфология и динамика советских берегов Чорного моря. Т. II (Северо-западная часть) / Всеволод Павлович Зенкович. – Москва: Изд-во АН СССР, 1960. – 710 с.
10. Палієнко В.П. Сучасна динаміка рельєфу України / В.П.Палієнко, А.В.Матошко, М.С.Барщевський, Р.О.Спиця, Б.О.Вахрушев, С.В.Жилкін, Г.В.Кучма, Е.Т.Палієнко, Г.В.Романенко, Г.І.Рудько, Л.Ю.Чебаторьова, Ю.Д.Шуйський. – К.:Наукова думка, 2005. – 268 с.